
Jak zlepšit české univerzity

Jak zlepšit české univerzity

30.1.2012 Respekt Strana 24 Politika / školství, autor: Hana Čápková

Protesty akademiků proti novele zákona o vysokých školách a návrhům na zavedení školního prozatím utichly. Spor o to, kdo bude nakonec ovládat vysoké školy, ale trvá. V čem vidí potřebnost a rizika navrhovaných změn Michal Stehlík, děkan Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, a ekonom Daniel Münich, který se na nich v jisté fázi příprav podílel?

„Škola přece není firma,“ odmítá současnou podobu reformy děkan Filozofické fakulty Univerzity Karlovy Michal Stehlík
* Vládní novela zákona o vysokých školách podle vás omezuje akademické svobody a svébytnost škol. V čem konkrétně?

Všechno se to točí kolem pojmu rada vysoké školy. To je zcela nový orgán, dnes máme správní rady a akademické senáty. Rozhodující pro fungování školy je senát, volí rektora, schvaluje rozpočet. Jsou v něm pedagogové a studenti. Návrh rozhodující exekutivní pravomoci přesouvá z akademického senátu na radu. Všechny členy rady jmenuje ministr, dvě třetiny z nich navrhuje vysoká škola, třetinu samotný ministr. V dřívějších verzích bylo v radě ještě víc externistů, to se nám vůbec nelíbilo, nakonec došlo ke kompromisu. Ale i třetinu lidí zvenčí vnímáme jako nebezpečí. Nejde sice o hlasovací většinu, přesto by tito lidé měli vliv na fungování školy -mnohem větší než současná správní rada.

* Co vlastně teď dělá správní rada, kterou by měla rada školy nahradit?

Je to orgán bez významnějších pravomocí, sedí v něm politici. Rozhodují jen o majetku a investicích. Záměr školy, to, které obory se budou dělat, kdo bude rektorem či jaký bude rozpočet, je mimo jejich dosah.

* Proč vám připadá nebezpečné, že o chodu školy budou rozhodovat také lidé zvenčí? Jste přece veřejná instituce a tohle je cesta, jak do rozhodování zapojit veřejnost.

Nebráním se komunikaci s externími aktéry, ale bojím se jejich exekutivního vstupu. Bezprostředního vstupu politiky a byznysu do života školy. Myslím, že zejména v kultuře naší země by to nebylo ku prospěchu.

* Buď te konkrétnější.

Může jít o peníze, rozpočet Karlovy univerzity je osm miliard korun, investice jsou kolem dvou miliard ročně. Žijeme v zemi se spoustou neférových veřejných zakázek, bojím se vstupu byznysu s jeho spíše temnou stránkou přímo ke zdroji, který zatím nebyl k využití. Ale to je možná paranoidní obava. Politikům nemusí být svobodná akademická půda pohodlná, když budou mít vliv na volbu rektora, mohou ho svázat. Tlačit na to, aby se vysoká škola k něčemu vyjadřovala, nebo naopak nevyjadřovala. Obávám se také manažerského vedení školy. Malé obory, třeba některé jazyky, se nevyplácí. Dotují je teď z jiných oborů. Co když zaniknou jen proto, že jsou ekonomicky nevýhodné?

* O důležitých věcech dnes rozhoduje akademický senát. Jak hodnotí školy roli, kterou mu vymezuje vládní novela?

Jeho pravomoci mají být zmenšeny. Má se vyjadřovat ke kvalitě života na škole, manažerskoexekutivní věci mají přejít na tu radu. Nemáme v ruce paragrafy, nevíme, kam to směřuje. Zvažovalo se, že rektora bude vybírat jenom rada nebo nadále senát, ale rada může výběr vetovat. V současné variantě je, myslím, rada spíš silnější. V důsledku to znamená, že odpadá volba rektora a dobíráme se téměř k výběrovému řízení na rektora. To už jsme ale ve firmě, a ne ve škole. Změny významně oslabují roli studentů. Ať se vyjadřují, ale leda tak ke kvalitě stravování v menze nebo kvalitě pedagogů. Se spolurozhodováním studentů o životě školy má být konec. To se mi nelíbí. Pořád opakují, jsou to dospělí lidé, o školu jim jde, věci z jejich strany bývají velmi dobře připravené, a často dokonce přicházejí s jasnějšími názory než pedagogové. Studenty vnímám jako kolegy. Ale zákon nás posouvá jinak, dívá se na ně jako na klienty, kterým škola poskytuje nějakou službu. Měli by si ohlídat, aby byla poskytnuta pořádně, a to je všechno. Do investic „fabriky“ a do toho, kdo ji povede, jim nic není. Ale to je naprosté nepochopení vysokoškolského prostředí. Student podle mne není klient, je to partner. Bez takového přístupu by akademická půda přestala fungovat, byla by to jen továrna.

* Co se vám nelíbí na školním?

Především to, že návrh školního a půjček je nedodělaný. Nikdo neví, jaké to bude mít důsledky, nemáme žádné propočty, co to udělá se zadlužením. Dnes se navrhuje jeho strop v únosné výši deset tisíc korun za semestr, jenže třeba v Británii se strop za posledních dvacet let zvedl o devět set procent. Rovněž odložené splácení školního může mít negativní důsledky, třeba ve Spojených státech je problém nejen se splácením hypoték na domy, ale také se splácením školního. Školám to navíc více prostředků nepřinese, stát jim o to, co vyberou na školním, dá méně.

* Tvůrci reformních návrhů argumentují tím, že změna vyřeší potíže, jimž vysoké školy čelí. Mají na mysli inflaci titulů, kolísající kvalitu škol a fakt, že ty špatné nic nenutí se zlepšovat. To podle vás není pravda?

Ano, změna je potřeba. Je třeba omezit některé školy, definovat si, co je vysokoškolský titul, odlišit kvalitní vzdělání od čistě profesního. Na tom budeme rádi participovat. Ale tenhle návrh zákona s tím nic moc nedělá. Nejde o to, že

nechceme reformu, nechceme tyhle konkrétní návrhy. Některé aspekty, o nichž se dá pozitivně diskutovat, tam jsou. Ale v těch věcech, o kterých jsme mluvili, je to špatné. Obávám se, že více promyšlené jsou cesty, jak školy obsadit. Méně promyšlené jsou však cesty ke kvalitě. „Vysoké školy nemají řídit jejich studenti,“ říká ekonom Daniel Münich, který se na starších návrzích reformy podílel.

* Byl jste v expertním týmu pro přípravu reformy vysokých škol, loni v létě jste spolupráci ukončil. Co se stalo?

Jsem spoluautor Bílé knihy terciárního vzdělávání a jsem na to hrdý, byť je trnem v oku řadě reprezentantů akademické obce. Současná reforma byla pokračováním, u kterého jsem nějakou dobu byl, než jsem ztratil důvěru, že to dobře dopadne.

* Rozčílili vás akademici, nebo ministr školství?

Ne, pana ministra jsem pracovníčně nikdy neviděl. Budu teď mluvit především o školném a finanční pomoci studentům, tomu jsem se věnoval. Takto zásadní věc musí vznikat za spolupráce tří ministrů: školství, financí a práce a sociálních věcí. Tuhle pracovní koalici na nejvyšší úrovni se nedařilo vytvořit. Nemá smysl něco vytvářet, aby vám to pak zbylé dva rezorty pouze kritizovaly. Druhým důvodem bylo, že variant půjček studentům si dokážu představit desítky. Ten systém může být veřejnoprávní, stát bude dávat peníze a vyplácet je u svých přepážek. Může být kombinovaný, a nebo může být čistě soukromý a stát bude dávat pouze záruky. Může být také čistě soukromý. Všechny možné návrhy nejde kvalitně připravit, potřebujete znát politické zadání. Vědět, že toto je varianta, která projde politickou reprezentací. To se nedařilo, politici neřekli: to chceme a toto rozhodně ne. Když nevíte, co máte připravit, pracuje se na tom jen velmi těžko.

* Akademici si dnes mimo jiné stěžují, že pravidla pro školné a půjčky nejsou dostatečně propracovaná. Souhlasíte s tím?

To byl třetí důvod, proč jsem spolupráci předčasně ukončil. Za finálním návrhem finanční pomoci studentům, který je teď venku, měla být poměrně zásadní podkladová studie. Zavedení půjček vyžaduje změnu zákonů, vybudování informační infrastruktury k propojení vysokých škol, bank a státu. Studie vznikla na poslední chvíli, v době, kdy jsem v expertním týmu už nebyl, a podle mne není kvalitní. Výsledný návrh je asi i proto v řadě míst nepřehledný. Školné zůstalo víceméně v podobě, v jaké jsem je navrhoval - tedy školné teprve až se odzkouší půjčky, jen pro nastupující ročníky, s určením stropu a pravidlem, že jeho výši škola během studia reálně nebude zvyšovat.

* Univerzity se nejvíce obávají vzniku institutu rady vysoké školy. Obecně jim vadí, že o chodu školy budou rozhodovat lidé zvenčí. Proč vlastně nestačí, aby školu řídili jen pedagogové a studenti?

Vysoké školy jsou veřejné instituce, mají mít samozřejmě svou samosprávu, ale veřejnost by měla najít způsob, jakým promlouvat do jejich fungování a směřování. Když si podřízený volí nadřízeného, vede to k rovnostářství a pohodlnosti. Nadřízený nesmí být přísný, chtít věci, o kterých před volbami nemluvil. Z toho plyne neochota a neschopnost škol se měnit, ztěžuje to reakci na vnější svět a na konkurenci. Souhlasím ale také s akademiky v tom, že když se to nastaví špatně, budou se prosazovat partikulární, ne-li nějaké ještě horší zájmy. Je navýsost potřeba, aby si obě strany sedly a shodly se na dvou premisách: je třeba udělat v tomto smyslu veřejné školy více veřejné a udělat to zároveň tak, aby nedošlo k jejich ohrožení.

* Akademici tvrdí, že když do vedení školy nastoupí politici, budou držet rektory pod krkem, aby je nekritizovali. A podnikatelé si budou chtít ukousnout něco z rozpočtu školy.

Ani jedna z těch tří skupin není svatá, ale nikoho jiného nemáme. Ten hlas zvenčí ve školách prostě musí být. Podívejte se do zahraničí: všude něco takového funguje. Nejde přece šmahem označit svět mimo univerzitu za prohnílý. Hlas zvenčí je třeba, ne parciální, ale průhledný a relevantní.

* Nyní o chodu školy v akademickém senátu spolurozhodují studenti. Jejich role se má zásadně zmenšit. Není ani tohle škoda?

Každá škola, které záleží na tom, aby směřovala nahoru, musí studentům naslouchat. Zařídít, aby účastnili diskusí o chodu školy. To ale neznamená, že mají rozhodovat, dokonce i o tom, kdo školu povede. To je, jako kdyby ve Škodovce rozhodovali zaměstnanci, kdo povede továrnu.

* Lidé z vysokých škol se s vámi shodnou v tom, že kvalita škol je zásadní věcí a že je třeba ji zlepšit. Vládní návrhy k tomu prý však nesměřují.

Když se jim to nelíbí, mají ke svému velkému „ne“ přidat konstruktivní návrh, jak to udělat. A ne končit u vágních proklamací. Když řeknete, že se musí zvýšit kvalita, všichni vám zatleskají. Ale když začnete zřizovat orgán, který to má dělat, a nastavovat pravidla, nejméně polovina začne protestovat, že takhle to nemysleli.